

Förtryckets komplexitet

Om behovet av nya analysverktyg inom arbetarhistorien

Monika Edgren

I en artikel för den statliga utredningen *Makt, integration och strukturell diskriminering* studerade jag arbetsplatsreportage i facktidningen *Kommunalarbetaren* 2003-04. Ett av dessa reportage handlar om ett äldreboende där ett par kvinnliga vårdare framhöll att det var problem med vikarier från bemanningsföretag. Kvinnorna påstod att dessa vikarier var utbildade och att de inte kunde svenska. Vårdarna framhöll också att de äldre inte var vana vid "mörkhyade människor". För att understryka relevansen av sitt påstående refererade de till en gammal dam som yttrat att hon inte vill vara i Afrika, utan ville komma hem. Exemplet som har flera dimensioner ger mig en ingång till att diskutera diskriminering som ett strukturellt fenomen och att lägga det till grund för en kritisk diskussion om arbetarhistoriens framtid.¹ Analysen av arbetsplatsreportaget som jag presenterar längre fram, och som bottenar i ett postkolonialt perspektiv, vill jag använda för en diskussion om hur svensk arbetarhistoria kan förnyas. Denna förnyelse kräver en teoretisk omprövning för att synliggöra diskriminerande handlingar bland arbetargrupper utan att skuldbelägga enskilda individer. Jag skiljer mellan diskriminering som fördom och strukturell diskriminering. Fördom är ett begrepp som hör hemma i en liberal samhällsteori där ansvar för diskriminerande handlingar förläggs till individnivån och det följaktligen är individer som skall korrigeras, företrädesvis via upplysning. Jag intresserar mig här för diskriminering som ett strukturellt problem, som är inbyggt i institutioner och språk och vill med denna artikel inspirera till nya infallsvinklar på frågor om makt.

Diskrimineringsfrågor har inte haft någon större plats inom arbetarhistoria. Men samtidigt är det viktigt att detta fält arbetar med dessa frågor eftersom det här finns en kritisk tradition av att analysera makt och marginalisering. Jag vill plädera för att det emellertid behövs ett diskursorienterat diskrimineringsbegrepp som diskuterade begräsningar som finns i den tradition som går åt ett annat teoretiskt håll. För att diskutera traditionen vill jag ta avstamp i ett arbete om diskriminering som präglas av just arbetarhistoriens kritiska

förmåga att analysera makt: Lars Olssons bok *På tröskeln till folkhemmet*. Detta är en kritisk betraktelse över svensk arbetsmarknad och invandringspolitik vid andra världskrigets slutskede. Paulina de los Reyes har lyft fram Olssons kritiska analys av svensk arbetsmarknadspolitik i polemik mot ekonomhistorikerna Christer Lundhs och Rolf Ohlssons tongivande studie *Från arbetskraftsimport till flyktingsinvandring* där deras förändringsperspektiv antyder att invandringen till Sverige har övergått till att bli ett problem. Hon framhåller även i sin analys att Lundhs och Ohlssons studie är upptagen med att fokusera mer på hur ”specifika grupper skiljer sig från ’alla andra’ än på de mekanismer som särskiljer och differentierar individer”.² Jag återkommer till frågan om mekanismer vilket även jag ser som en central aspekt när det gäller analyser av utestängning och utanförskap.

I Lars Olssons bok visas hur det svenska samhället hanterade flyktingfrågan efter andra världskriget. Under täckmantel av hjälpverksamhet exploaterades flyktingar från Polen och Baltikum på den svenska arbetsmarknaden. Olsson visar hur kön, klass och etnicitet samspelade på de skånska betfälten i exploateringen av bland andra tidigare koncentrationslägerfångar samt flyktingar från Baltikum. Han visar också hur synen på arbetskraftens egenskaper hos betpatronerna och hos arbetsförmedlande myndigheter skapade olika villkor för olika kvinnor och män. Olsson belägger dessutom att det också bland flyktingarna och de som skulle ”repatrieras” fanns främlingsfientlighet, främst i form av antisemitism hos polska kvinnor, liksom hos balterna. Han tror att det kan ha förekommit antisemitism och främlingsfientlighet även inom den svenska arbetarrörelsen. Olsson ställer sig kritisk till Björn Horgbys tolkning av baltiska kvinnors möte med svensk arbetsmarknad i Norrköping 1945. I boken *Dom där: Främlingsfientligheten och arbetarkulturen i Norrköping 1890–1960* diskuterar Horgby textilarbetarförbundets beslut 1945 att ställa krav på att alla balter i Sverige skulle utvisas. Han sätter in frågan i ett större sammanhang där arbetarkulturen i Norrköping under hundra år analyseras utifrån frågor om synen på främlingar. Främlingsfientlighet var ett strukturellt drag inom arbetarklassen, menar han och kopplar detta till skilda hotbilder. En hotbild var att främlingar hotade rätten till jobb, en annan var deras vägran att vara med i fackföreningar. Inför sådana hot förstärktes ett redan befintligt vi- och domtänkande som under historiens gång tagit sig olika uttryck. Horgby säger att den ”folkliga konstruktionen av främlingsskap under senare delen av 1800-talet främst drabbade judar, zigenare, italienare och ryssar”. Ett medel för konstruktion av främlingen var stereotypisering. Horgby menar även att det fanns djupare liggande föreställningar om kulturell olikhet som legitimerande argument mot utländsk arbetskraft. Enligt Olsson negligerar Horgby balternas vägran till facklig organisering vilket han menar är orsaken till främlingsfientligheten mot dem.³

Jag menar att det är viktigt att ta Lars Olssons argument ad notam. Det kapitalistiska samhällets utnyttjande av arbetskraft genom att spela ut olika arbetargrupper mot varandra i syfte att sänka produktionskostnaderna måste vägas in i en analys av främlingsfientlighet. Många baltiska arbetare hade säkerligen mycket starka aversioner mot fackföreningar. Olsson menar att de estniska flyktingarna i stor utsträckning var bönder och fiskare. De var vana vid att säsongarbete i jordbruket sköttes av utlänningar, en position som de själva inte kunde identifiera sig med. En del balter var också nazistöverlöpare. Olsson pekar på antisemitismen bland olika flyktinggrupper. Vidare framhåller han att föreställningar om kön samspelade med etnicitet såtillvida att de skånska betpatronerna sorterade arbetskraften på ett sådant sätt att "etnisk" beblandelse skulle minimeras.⁴

De båda böckerna är standardverk inom historieämnet om diskriminering på svensk arbetsmarknad. Resultaten är intressanta och viktiga inte minst genom att de demonstrerar hur skilda maktordningar samverkar i förtryck. Olssons frågeställningar tar emellertid inte upp främlingsfientlighet bland arbetargrupper och inom arbetarrörelsen mer än i förbigående. Han ser eventuell främlingsfientlighet bland arbetare utifrån deras erfarenheter som lönearbetskraft utan kontroll över arbetets villkor. Dessa villkor innebar att de kunde ha blivit utbytta på arbetsmarknaden av billigare och mer lätthanterlig arbetskraft. Men så skedde inte eftersom arbetskraftsbehovet i jordbruket var större än efterfrågan. Dessutom tog svenska arbetare hellre jobb i industrin. Han menar t.ex. att det galiziska betfolket kunde integreras på svensk arbetsmarknad eftersom de inte "inkräktade på svenska arbetares revir".⁵ Detta betyder alltså att om de konkurrerade om jobben försvårades integration därför att svenska arbetare hade större rätt till arbeten. Det var den rådande synen i Sverige att svenska arbetare hade rätt till arbeten på svensk arbetsmarknad, men Olsson ställer sig inte kritisk till föreställningar om att vissa grupper har mer rätt till arbete än andra enbart på grundval av härkomst. Jag menar att dessa föreställningar är en grund för strukturell diskriminering som kräver särskilda analysverktyg som kan begripliggöra hur den Andre konstrueras.

Björn Horgby menar att den sociala kategoriseringen är en nödvändig grund för diskriminering, dock inte en tillräcklig. Det krävs även hotbilder för att främlingen skall ta historisk skepnad. Jag knyter an till Horgbys perspektiv och menar i likhet med honom att den sociala kategoriseringen är en nödvändig grund för diskriminering samt att på den svenska arbetsmarknaden vid andra världskrigets slutskede svensken som social kategori ställdes mot främlingen. Diskriminerande handlingar måste förstås inom ramen för människors sociala, politiska och språkliga praktiker. Jag utvecklar Horgbys perspektiv mot en diskursiv postkolonial och feministisk ansats.

I analysen av mitt empiriska exempel från *Kommunalarbetaren* vill jag

använda begreppet rasifiering. Begreppet främlingskap riskerar att osynliggöra det som Étienne Balibar kallar den "rasistiska karaktären hos den 'främlingsfientlighet' som riktas mot invandrare". I postkoloniala studier visas hur biologisk rasism har ersatts av kulturrasism. Étienne Balibar talar om att nationens och rasismens diskurser är nära förbundna. De grundas båda på föreställningar om kulturell gemenskap, om en plats där "vi" hör hemma, men inte "de". Kulturrasismen talar om "det skadliga i att avskaffa gränser och om oförenligheten mellan olika livsstilar och traditioner", skriver Balibar. Den tar sig även uttryck i försvar för kulturell mångfald.⁶ Rasismen har för övrigt många ansikten som Avtar Brah har påpekat. Nationens och rasismens diskurser vilar alltid också på könsåtskillnad där kvinnligt positionerade kroppar knyts till nationens förflutna såväl som till dess framtid.⁷ Men tillskriven tillhörighet och känslan av tillhörighet är inte oföränderligt. De förhandlas ständigt.

Problemformulering

Även inom underordnade grupper som arbetare förekommer diskriminerande handlingar mot andra underordnade grupper. För att inte lägga skulden på de svaga i samhället måste ansvaret för dessa handlingar analyseras med hjälp av verktyg som kan klargöra de diskursiva praktiker som individer och grupper är delaktiga i. Arbetarhistoria måste därför beakta hur rasistiska och sexistiska diskurser formas i relation till klass.⁸

Att förstå hur en underordnad grupps handlande och självförståelse sker på en annan undertryckt grupps bekostnad innebär en uppgörelse med en viss idyllisering av undertryckta grupper, vilket ställer krav på att man problematiserar hur erfarenheter av klass skapas. Med idyllisering menar jag att forskaren identifierar sig med sina forskningsobjekt i sådan utsträckning att man undgår att se förtryck som följer i kölvattnet av historiska identitetsprocesser, att producerande av vissa identiteter innebär att andra produceras som underordnade.⁹

Erfarenheter, identiteter och handlande är komplicerade begrepp, särskilt när handlande, för att låna ord från den amerikanske arbetarhistorikern David Montgomery, inte odelat kan beskrivas i termer av "celebration" utan i även termer av "condemnation".¹⁰ Det blir svårt att tala i termer av "condemnation", av hur en undertryckt grupps handlande och självförståelse sker på en annan undertryckt grupps bekostnad, utan att problematisera erfarenhetsbegreppet och forskarens identifikation.

Efter denna inledande problematisering fortsätter jag med en diskussion om de hinder jag identifierat inom en viss tradition inom arbetarhistoria för att integrera kritisk diskrimineringsforskning. Därefter diskuteras interna-

tionell forskning som kan bidra till förnyelse, företrädesvis amerikansk arbetarhistorisk forskning som ställt sig kritisk till idyllisering av underordnade grupper och som därmed problematiserat ansvarsfrågan. Här för jag även in begrepp som jag menar är fruktbara i analyser av diskriminering. Slutligen diskuterar jag med inspiration från bland annat amerikanska vithetsstudier diskriminering som en fråga om skapande av olikhet vilket således är mitt förslag till förnyelse av svensk arbetarhistoria. Mitt bidrag bottenar i postkoloniala och feministiska perspektiv.

Arbetarhistoria, erfarenhet och identitet

Den arbetarhistoriska och (tillika den kvinnohistoriska forskningen) har haft svårt att acceptera underordnades delaktighet i upprätthållandet av förtryck av andra och av sig själva. Ett grundproblem är att begreppet erfarenhet har förståtts utan diskursivt förmedlande länkar mellan vardagsliv och identiteter.¹¹ I det följande diskuteras detta grundproblem mer ingående utifrån analysperspektiv av rasifiering och sexism inom såväl arbetarhistoria som kvinnohistoria. Båda är forskningsfält som uppstod ungefär samtidigt under 1960-talet ur kravet på att skriva historia underifrån, utifrån de underordnades perspektiv och erfarenheter. Historieskrivningen blev härigenom också en upprättelse och ett erkännande av delaktighet i samhällsutvecklingen. Postumt tilldelades arbetare och kvinnor erfarenheter som förklarade deras politiska och sociala handlande och som visade att förtryck aldrig har accepterats, att människor har gjort motstånd. Så menar man att förändring har kommit till stånd genom människors kollektiva handlande och motstånd mot social och ekonomisk makt. För arbetare handlade dessa erfarenheter om ett förtryck som ytterst härrörde ur deras ställning i produktionsprocessen, för kvinnor om könsspecifikt förtryck knutet till kropp.¹²

”Historia underifrån” har emellertid svårt att göra förstäligt att t.ex. identiteter som vit heterosexuell maskulinitet produceras som överordnade och att följaktligen andra identiteter produceras som underordnade. Dess problem är, förutom att forskaren identifierar sig med de historiska aktörerna, att den pekar ut subjekt som om identiteter följer direkt av den sociala position och av subjektens framträdelseformer som kvinna, homosexuell osv. Identiteter är emellertid inte givna av kön, hudfärg eller sexuell läggning. Problemet är att olikhet och kulturell skillnad tas för given. Vi måste därför ställa frågan hur olikhet (åter)skapats och hur den retoriskt används för att upprätthålla skillnad. Distinktionen främling/svensk är en sådan markör som också förändras historiskt. Svenskhet kan erövrats av individer/grupper och främlingen byter skepnad.

Dessa perspektiv om att olikhet tas för given illustreras bäst genom den tradition som representeras av framförallt E.P. Thompson. Han är för det första

den centrala företrädaren för historia underifrån och en god representant för den så kallade identitetspolitiska forskningen.¹³ I artikeln *History from below*, publicerad 1966, pläderade Thompson för ett perspektiv där de förtrycktas erfarenheter sågs som grund för en kunskap som utmanade normerna för ett positivistiskt vetenskapsideal.¹⁴ För det andra har begreppen erfarenhet kritiserats av poststrukturalistiskt inspirerade feminister och även utifrån postkoloniala perspektiv just med hänvisning till Thompson, men detta har knappast fått något genomslag i svensk arbetarhistorisk forskning. För det tredje är arvet från Thompson betydande inom den del av amerikansk arbetarhistoria som har utvecklat vithetsstudier. Detta forskningsområde har bidragit till att vitalisera den arbetarhistoriska forskningen på senare år genom kritik riktad mot arbetarhistoria för brist på kunskapsutveckling om begreppet erfarenhet.

Erfarenhet och kritik av erfarenhetsbegreppet

Erfarenhet var ett centralt begrepp för Thompson.¹⁵ Det hör även till kvinnovetenskapens absoluta kännetecken och betyder att de som har erfarenhet av förtryck bäst kan begripliggöra det. Därför måste forskaren lyssna på de förtryckta och identifiera sig med dem, menade Thompson och många med honom som arbetar med underifrånperspektiv. I förståelsen av detta begrepp ligger också att de förtryckta har en särskild kunskapsposition varifrån deras erfarenheter måste förstås som särskilda. De är mer "sanna" eftersom de förtryckta inte har något skäl att förvränga sanningen.¹⁶ Det är därför man letar efter källor som har producerats utifrån de förtrycktas perspektiv, eller som synliggör förtryck. Exemplet från *Kommunalarbetaren* som anfördes inledningsvis kan här diskuteras ytterligare för att illustrera en sådan tolkning.

Kommunalarbetaren kan rimligtvis definieras som en källa underifrån. Vårdarnas utsagor skulle kunna ligga till grund för ett perspektiv som tolkar deras handlande utifrån en konfliktteori som sätter sökljuset på arbetsmarknadens förändring och fackföreningsrörelsens försvagade ställning under 1990-talet. Uttrycket för denna svaghet är bemanningsföretagens utbredning, vilket för övrigt visas i många av arbetsplatsreportagen. Det förekommer en ymnig kritik mot den ökade frekvensen av privat företagsamhet inom traditionellt kommunala verksamheter.¹⁷ Vårdarnas erfarenheter av denna utsatthet och konkurrens blir då begriplig. Detta skulle kunna ses som en hotbild. Deras fientlighet gentemot bemanningsföretagens personal skulle kunna tolkas som ett värnande om jobben. Men den grundläggande kategoriseringen som Horgby menar är grundförutsättningen för strukturell diskriminering ifrågasätts då inte om man gör en sådan analys. Och vems underifrånperspektiv har man då intagit? Knappast arbetarnas i bemanningsföretagen, de i denna historiska kontext allra mest utsatta och marginaliserade.

Begreppet erfarenhet kopplas till socialt skapade identiteter. Erfarenheter bestämmer vilka identiteter som utvecklas. Arbetares erfarenheter i framförallt arbetslivet skapar arbetaridentiteter som i sin tur ligger till grund för t.ex. fackpolitiskt handlande. Thompson bidrog med att komplicera bilden av vilket handlande som kunde vara adekvat utifrån arbetarklassens perspektiv. Med hans förståelse av begreppet erfarenhet gick det att förklara varför den brittiska arbetarklassen inte blev revolutionär utan att deras kollektiva handlande tillskrevs så kallat falskt medvetande, vilket Thompsons motståndare inom den strukturella marxismen gjorde. De brittiska arbetarnas kollektiva erfarenheter som ytterst uppstod utifrån deras ställning i arbetsprocessen men som bearbetades i ett kulturellt/politiskt sammanhang, ledde dem på andra politiska vägar.

Thompson bortsåg emellertid från att den klassformering han skrev fram vilade på såväl de historiska aktörernas föreställning om kön, liksom hans eget forskningsprogramms oförmåga att hantera diskursiva maktordningar. Men klasserfarenhetens diskursiva konstruktion osynliggjordes, menade Joan Wallach Scott i sin kritik.¹⁸ Forskningen har också framhållit en annan kritik mot Thompson som gäller att hans seende var begränsat av hans egna diskursivt konstruerade erfarenheter som vit man. Hans perspektiv om den "frie engelsmannen" (the "freeborn Englishman"), knöt ihop klass, nation och "ras" och bidrog till att konstruera den brittiska arbetarklassen som vit, menar sociologen Paul Gilroy.¹⁹

Sammanfattningsvis framhålls i denna kritik att subjekt produceras diskursivt och att forskaren måste reflektera över sin relation till forskningsobjektet. De symboliska processer varigenom individer förstår sig själva som specifika individer är inte en gång för alla givna. De omskapas och utmanas i de historiska processerna. Frågan om "hur jag blir det de säger att jag är" är alltså en central aspekt i analyser av förtryck. Scotts huvudpoäng, som kommer ur hennes vändning från marxistisk arbetarhistoriker till poststrukturalist, berör själva begreppet erfarenhet. Erfarenheter får vi inte för att vi är kvinnor, män, homosexuella, heterosexuella, utan för att det finns innebörder kopplade till dessa begrepp, menade hon. I artikeln *Experience* framhåller hon att historikers förlitande på "bevis"

and their use of it to falsify prevailing interpretations, depends on a referential notion of evidence which denies that it is anything but a reflection of the real... precisely this kind of appeal to experience as uncontested evidence and as an originary point of explanation – as a foundation upon which analysis is based – that weakens the critical thrust of histories of difference. By remaining within the epistemological frame of orthodox history, these studies lose the possibility of examining those assumptions and practices that excluded considerations of difference in the first place.

Erfarenhet, menar Joan Scott, förmedlas språkligt och därför bör vi som historiker analysera inte det sociala utan kunskapen om det sociala.²⁰ Kunskapsproduktion styr handlande där erfarenheter konstrueras utifrån positioner som blivit oss tillskrivna och som vi därför också praktiserar i dagligt liv. Själva problemet är att människor kan få erkännande/upprättelse endast till priset av att bejaka den kollektiva identitet som de blivit tillskrivna. Detta dilemma fångas så tydligt av frågan "Är jag det namnet" ("Am I that name?") som ställts av den feministiska forskaren Denise Riley i en studie om begreppet kvinna och hur man egentligen skall förhålla sig till en sådan benämning utan att ha kontroll över vad som ingår i beskrivningen.²¹ Det dilemma som uppstår genom tvånget att bejaka en tillskriven identitet visar att vi bör studera kunskapsproduktionen om det förflutna, de processer som skapar skillnad och upprättar olikheter och sorterar in människor i kategorier. Och detta inkluderar forskarens egen kunskapsproduktion. Det är som Donna Haraway hävdar varken enkelt eller oproblematiskt att inta ett perspektiv underifrån, det är ingen oskyldig position. Även om det är sannolikt att ett sådant perspektiv är kritiskt och motstår relativism är det inte desto mindre ett perspektiv som begränsar och döljer. Haraway föreslår istället att man erkänner kunskapens situering och att allt seende bara är partiellt.²² Jag instämmer med detta medveten om att även jag producerar kunskap som på olika sätt kan vara begränsande och i förlängningen även kan kränka människor som eventuellt exkluderas eftersom jag måste erkänna att jag inte ser allt förtryck samtidigt. Jag gör inte "the god-trick", tror mig inte om att se överalltifrån.

Makt och motstånd

Medan motstånd inom Thompsoninspirerad arbetarhistoria handlar om att visa hur arbetare utvecklade ett medvetande utifrån erfarenheter av strukturellt klassförtryck till följd av ställningen i produktionen, handlar den post-strukturalistiska kritiken om att visa hur motstånd utvecklades mot diskursiva praktiker som kategoriserar och klassificerar och som därmed bestämmer hur vi blir bemötta, som strukturerar erfarenheter och som påverkar vårt handlingsutrymme. Motstånd enligt sistnämnda perspektiv handlar om att ladda begrepp som kvinna, man, svensk osv. med nytt innehåll. Sådant motstånd har bäring på ekonomiskt strukturella relationer.²³ Det är emellertid inte lätt att mobilisera motstånd mot diskursiva praktiker. Begrepp är strukturellt uppbyggda i t.ex. oppositionspar som man/kvinna, svart/vit, heterosexuell/homosexuell och den ena delen i paret har en överordnad betydelse, den är norm. Att förstå erfarenheter på detta sätt leder också till en annan kunskapsutveckling än den som den kulturalistiska marxismen kan erbjuda. Den strukturalistiska tradition som Thompson gjorde uppror mot, Athusser-tra-

ditionen där såväl Michel Foucault som Stuart Hall hade sin hemvist, utgick från att inte bara de ekonomiska relationerna är strukturella, dvs. inbyggda i själva samhällsformationen, utan även att språket är strukturellt uppbyggt och sammankopplat med de ekonomiska relationerna. Rasifiering, liksom sexism, bygger på ett tänkande om olikhet som är inbyggt i språk och andra symboler. Härigenom är strategin för motstånd att ta utgångspunkt i den symboliska maktutövningen. Dess ursprung kan inte återföras till vissa grupper, bara utnyttjas mer av vissa grupper än av andra. Olikhet finns inte innan det finns ett språk för att tala om skillnad och det är detta skillnadstänkande som på olika sätt har använts som förtrycksverktyg. Därför måste vi fundera över vad det betyder i ett kritiskt perspektiv att världen är indelad i identitetsskapande konstruktioner som nationer, kön, sexualiteter, etniska och religiösa grupper. Att utan reflektion godta dessa skillnadsskapande praktiker som en utgångspunkt gör oss hjälplösa och tvingar oss att reproducera makt som upprätthåller skillnad.

Lars Edgren skriver om krisen inom arbetarhistoria att Thompsons perspektiv egentligen aldrig fick någon större betydelse i svensk arbetarhistorisk forskning. Han förklarar detta med att denna forskning varit alltför orienterad mot arbetslivet och materialistiska förklaringar och mindre mot klassfrågor generellt. Diskursiva maktordningar rörande kön och etnicitet har därför heller inte inkluderats i analyserna, menar han.²⁴ Jag menar att dessa maktordningar inte kan inrangeras i Thompsons tradition utan att subjektets tillblivelse problematiseras genom analyser av symbolisk makt. Nedan diskuterar jag hur sådana analyser kan bidra till att utveckla arbetarhistoria.

Erfarenhet och klassformering utifrån Whiteness studier

Symbolisk makt som strukturellt problem har inte uppmärksamats i någon större utsträckning av den arbetarhistoriska forskningen i Sverige. Det är en brist som sedan länge framhållits som ett av tecknen på en vetenskaplig ”kris”, även om denna kris inte specifikt diskuteras i termer av symbolisk makt, utan i termer av kultur och språk. Lars Edgren har diskuterat ”krisen” i såväl svensk som amerikansk arbetarhistorisk forskning och pekat just på den materialistiska ensidigheten i de vetenskapliga perspektiven. Han publicerade artikeln om amerikansk arbetarhistoria i början av 1990-talet då det inom internationell forskning samtidigt publicerades titlar som *Rethinking labor history* och *The end of labor history?*, titlar som uppfordrade till nytänkande inom fältet. En av bristerna som uppmärksammades inom amerikansk arbetarhistoria var oförmågan inom fältet att utveckla redskap för att förstå och förklara rasismen inom arbetarklassen. Detsamma gällde frågor relaterade till kön.²⁵

Ett svar på denna krisbeskrivning i USA var att arbetarhistoria tillsammans

med flera andra kritiska studier, som genusvetenskap, deltog i utvecklingen av ett nytt fält, "whiteness" studier med fokus på hur vithet konstrueras som en privilegierad position.²⁶ Vithetsstudier möjliggör utforskandet av innebörden av att förstå sig själv som vit och bli betraktad som vit, dvs. de processer varigenom individer lär sig att uppfatta sig själva som distinkta i förhållande till andra individer och som grupper, samt att naturalisera dessa konstruktioner. Detta innebär att vithet måste sättas i ett historiskt kontextuellt sammanhang. En existentiell fråga framstår som central i detta forskningsfält, nämligen om alla som positioneras som vita i en given historisk kontext är delaktiga i rasifieringsprocesser. Rasifiering är ett begrepp som hänvisar till att subjektet skapas av en rasdiskurs. Skuld och ansvar är här problematiska begrepp som förs in i debatten. Filosofen Naomi Zack ställer skuld mot delaktighet och menar att skuld kan man inte alls tala om eftersom det förutsätter att hudfärg är en egenskap och inte en markör. Delaktighet är däremot en fråga om vad individer gör och att individer och grupper kan dra fördelar av vithet. På samma sätt som genuspositioner varierar historiskt och kontextuellt gör även vithetspositioner det.²⁷ Det är historieforskningen som fört vithetsstudier längst och som visat hur hudfärgsmarkörer använts på olika sätt för positionering i ett maktspektra av vithet. Tidigare rasifierade grupper har i vissa historiska kontexter tillerkänts vithet, vilket indikerar att vithet är något som görs i de historiska processerna. I studien *Hur judar blev vita?* av Karen Brodtkin Sacks diskuteras hur subjekt som beskrev sig själva som judar genom social mobilitet kom att förstås som vita. Överordnade klasspositioner bidrog till denna förändring. Gör pengar vithet? frågar hon sig. Rikedom och välstånd blev alltså inträdesbiljetter till vithetsklubben för tidigare rasifierade grupper.²⁸ Vithet innebär makt att bestämma sig själv. Ruth Frankenberg talar om troper som promiskuitet, ridderlighet och exotisk skönhet som kopplas till kvinnlighet, manlighet, folk och nation. I USA har ibland t.ex. män från Asien positionerats i tropen färgad man, ibland feminiserats och andra gånger getts tillträde till vithetens privilegier. En trop som emellertid inte får plats, menar Frankenberg, är homosexualitet. Inom arbetarhistoria skrev David R. Roediger om hur irländska immigranter i USA kämpade för att tillerkännas vithet. Konstruktioner av vithet i den nordamerikanska klassformeringen under 1800-talet var sammanlänkade med konstruktioner av såväl maskulinitet, femininitet, som nationsskapande. Dessa forskningsområden problematiserade kopplingarna mellan immigration och klasserfarenheter. Den tidigare arbetarhistoriska forskningen hade inte utvecklat redskap för att synliggöra rasifierade klasserfarenheter, menade dessa forskare som hävdade att vithet konstruerades som en privilegierande identitet av vita arbetare i kontrastering till rasifierade grupper vilka man samtidigt själv bidrog till att rasifiera.²⁹

Att vara vit var att inte vara svart och att vara svart hade konnotationer

till slavarbete. Det mest kända arbetet inom vithetsstudier är Roedigers bok *Wages of Whiteness* som publicerades 1991. Något senare publicerades ett annat uppmärksammat arbete, Noel Ignatievs bok *How the Irish Became White*.³⁰ Deras perspektiv har gett upphov till stora debatter, varav en publicerades i *International Labor and Working-Class History* 2001 med ett tiotal bidrag. Några bidrag är starkt kritiska medan andra välkomnar det nytänkande som vithetsstudier tillför det arbetarhistoriska fältet. Eric Arnesen koncentrerar stora delar av sin kritik till att avvisa teorin om vithet som en identitet. Han menar att de empiriska beläggen är för tunna, men framför allt vill han peka på tillfällena då olika arbetargrupper samarbetade.³¹ Försvarare av fältet vithet framhöll dess banbrytande betydelse för att förnya arbetarhistoria genom tre aspekter; att teoretisera klass, historisera kategorin ras och att ställa särskilda frågor om hur nationell identitet konstruerades i relation till klass och ras. Victoria C. Hattam menar i sitt bidrag som är en kritik av den argaste kritiken av vithetsstudier, Eric Arnesen, att han helt har missat att förstå språkets betydelse i klasskampen. Hon hävdar vidare att vithetsstudier har tydliggjort att rashierakiseringar och raskategoriseringar är centralt i nationens institutioner och att "the American conception of national belonging predicated on quite specific sets of racial exclusions".³² Det är möjligt att Arnesens kritik har en del för sig när det gäller empiriskt underlag, men de nya *perspektiven* på arbetarhistoria måste bedömas utifrån sina möjligheter att ställa nya frågor och att utveckla konstruktiva analysverktyg.

Jag uppfattar att vithetsstudier tar avstånd från identitetspolitiska forskningspositioner och i stället fokuserar förtrycksmekanismer. Diskriminerande handlingar förutsätter antaganden om olikhet och att olikhet är grund för åtskillnad i samhällslivet och arbetslivet. Sådana antaganden bygger på en associativ sammanblandning av beskrivningar av ett subjekt som t.ex. vit man och innebörden av dess sociala existens. Det är den historiska konstruktionen av dessa antaganden som i konkreta situationer kopplar beskrivningen vit man till en överordnad position som måste vara föremål för analyser av diskriminering. Detta kräver tillgång till verktyg som kan synliggöra de strukturer som skapar olikhet, dvs. de språkliga strukturerna. Min utgångspunkt är att beskrivningar av ett subjekt är en språklig handling och att innebörden av dess existens upprättas genom symboliska gränssnitt som alltid är flytande, diffusa och ständigt hotade. Diskriminerande handlingar är därför ett strukturellt problem som måste angripas genom analyser av hur gränser upprätthålls. Enskilda individer och grupper är delaktiga, men kan inte skuldbeläggas.³³ Nedan diskuterar jag diskriminering som en fråga om skapande av olikhet.

Diskriminering – en fråga om skapande och upprätthållande av olikhet

I de amerikanska vithetsstudierna visas att klasserfarenheter strukturerades av en kolonial diskurs. Detsamma gäller för vårdarna i arbetsplatsreportaget i *Kommunalarbetaren*. Min tolkning är för det första att vårdarna genom rasifierande språkhandlingar företräder de boende och samtidigt undgår att ta ansvar. För det andra homogeniseras de boende vilka tänks vara icke mörkhyade. Detta sker genom framhållandet att äldre inte är vana vid mörkhyade människor. För det tredje tar *Kommunalarbetaren* inte avstånd från vårdarnas rasifierande språkhandling som förblir okommenterad i reportaget. Läsarna inbjuds att identifiera sig med en samhällsbeskrivning som utgår från att hudfärg har en viss mening och att äldre som bor på vårdhem har vit hud.

Vårdarnas utsagor är delar av en kolonial diskurs där hudfärg är en central markör. De pekar ut subjekt som definieras genom hudfärg. Därefter kollektiviseras detta subjekt genom hänvisning till den gamla damens yttrande om att hon inte ville vara i Afrika, dvs. mörk hudfärg hänförs till Afrika (inte till Sverige) och till personal från bemanningsföretag och där hör inte damen och övriga boende hemma, ej heller personalen. Svenskar är enligt denna världsuppfattning vita och vårdpersonal på äldreboende vita kvinnor. Vårdarna (re)producerar således en kolonial- och nationalistisk diskurs. Begreppsparet hemma/borta är här en del av språkliga strukturer som signalerar åtskillnad.³⁴ Vårdare och vårdade konstrueras av en vithetsdiskurs.

Vithetens könsdiskurs är inte lika explicit. Men det är ingen tillfällighet att det är en dam som lyfts fram av vårdarna vilka är positionerade som kvinnor. Men här krävs en större kontext för att synliggöra att bemanningsföretagen placerar män i vården lika gärna som kvinnor, vilket även detta är problematiskt då invandrade män riskerar att göras könlösa genom arbete som traditionellt tillskrivits kvinnor. De kan därför frånerkännas manlighetsmarkörer.³⁵ Den gamla damen riskerar således att få sin personliga hygien omskött av män som dessutom är mörkhyade. Den kroppsnära kontakten mellan vit dam och mörkhyad man leder associationsbanorna till ett kolonialt syndrom där kön- och rasdiskurser intersektionellt producerar såväl det vårdade som det vårdande subjektet.

Relationerna på svensk arbetsmarknad vid andra världskrigets slutskede skulle likaså kunna läsas utifrån en analys av symbolisk/språklig makt. Det kräver att man flyttar fokus från berättelsekritiken i källorna till kvarlevetik.³⁶ Den byråkrati som inrättades för att skaffa fram arbete åt de människor som flytt undan krigets fador; Statens arbetsmarknadskommission och den sk. Utlänningssektionen som hade till uppgift att placera dessa människor i arbete, var i sig en del av en symbolisk makt som åtskilde svensk från

utlänning, kvinnor från män, gift från ogift. Detta var historiskt menings-
skapande kategorier. Den byråkrati som dessa instanser upprättade sorterade
människor inte bara efter härkomst, religion och civilstånd, utan angav även
vilka människor som fick rätt att arbeta var. Anvisning av arbetskraft fick
inte konkurrera med *svenska arbetares* rätt. Det hade Svenska Lantarbetare-
förbundet ställt som villkor till Arbetsmarknadscommissionen och arbeten i
de tre största städerna var förbehållna dem som klassificerades som svenskar.
Lars Olsson menar att det kan ha funnits antisemitism och främlingsfient-
lighet även bland arbetare och inom arbetarrörelsen, men att dessa i så fall
inte hörde hemma i "det socialdemokratiska projektet om Folkhemmet".³⁷
Utifrån mina analytiska ståndpunkter vore det helt orimligt att tänka sig att
arbetare och arbetarrörelse stod utanför de språkhandlingar som sorterade
människor i vi och dom, svenskar och främlingar, kvinnor och män och med
särskilda meningar kopplade till dessa kategorier och där det inte råder någon
tvekan om att arbeten på svensk arbetsmarknad var förbehållna dem som
kunde kvalificera sig för svenskhet. Den allomnärvarande "folk"-retoriken
talar för övrigt också sitt tydiga språk. Ivern att veta härkomst och religion
var därför en fortsatt legitimering för kränkningar eftersom den pekade ut
identiteter som t.ex. judiska vare sig dessa erkändes av dem som pekades ut
eller inte. Härkomst och civilstånd blev också legitima argument för sortering
av arbetskraft.³⁸

Strukturell diskriminering baseras på språkhandlingar som till synes är
neutrala, men som resulterar i åtskiljande och särbehandling. Dessa struk-
turer finns i vardagslivet. Det handlar om grundläggande föreställningar om
en annorlunda Andre (på grundval av kön, ras, sexualitet, funktion) vilket
påverkar fördelning av resurser och tillträden till rum och platser.

Erkännandet av ett diskriminerat subjekt är ett objektivistiskt grundanta-
gande som innebär att den grupp som beskrivs som förtryckt förväntas bestå
av enskilda subjekt som äger den identitet som ges av beskrivningen. Detta
kan ses som en symbolisk märkning av ett subjekt som t.ex. kvinna och därefter
kollektivering, dvs. inskrivning av detta subjekt i en kollektiv gemenskap.
Detta läser fast människor och grupper av människor i identitetskategorier
och återskapar därmed den skillnad som är grunden för förtrycket. Jag stäl-
ler mig alltså kritisk till antaganden om att skillnad finns prediskursivt och
argumenterar för att det behövs verktyg för att analysera hur skillnad skapas.
Utifrån dessa utgångspunkter menar jag att arbetarhistoria kan förnyas.

Men det är viktigt att även lyfta fram motstånd för att visa att beskrivning-
arna och kategorierna kan förändras. De problem jag lyft fram som hinder
för integrering av en kritisk forskning om diskriminering i arbetarhistoria
har att göra med hur man förstår makt. Att lagstifta bort förtryck hör till den
liberala samhällsteorin som utgår från att förtryck handlar om fördomar och

okunnighet hos individer. Fördom är ju något som sitter på ytan, som kan putsas bort.³⁹ Att diskriminering kan vara strukturell, t.ex. inbyggd i språk och symboler, är något helt annat.

Analys av diskriminering kräver uppmärksamhet på de språkliga strukturerna där olikhet produceras. Den arbetarhistoriska tradition jag hänvisat till har på grund av att den bygger på identitetspolitiska ståndpunkter inte redskap att avvisa den liberala samhällsteorins förståelse av diskriminering som fördomar. Försök att handskas med diskriminering leder därför lätt till att hamna i att man skyller på kapitalismen, att den spelar ut olika arbetargrupper mot varandra i syfte att pressa ned lönekostnaderna,⁴⁰ vilket inte utesluter min uppfattning att kapitalismen (re)producerar skilda maktordningar. Ett annat sätt att handskas med diskriminering är att man slätar över och istället, som Eric Arnesen, framhåller samarbetet mellan arbetargrupper. Men då fråntas underordnade individer och grupper ansvaret för delaktighet i rasistiska och sexistiska diskurser eftersom ett sådant svar inte kan förklara varifrån tanken om olikhet kommer. Olikhet på vilken grund? Finns det vissa grupper som har större rätt än andra grupper? Är det i själva verket något problem med att bli tillskriven en identitet som förtryckt, att bejaka den och kräva erkännande/rättigheter utifrån en sådan förtryckt position? Dessa socialt konstruerade skillnader är inbäddade i varandra och förändras i tid och rum. De måste analyseras intersektionellt.⁴¹

Rasism och föreställning om olikhet

Arbetarhistoria som tar sin utgångspunkt i ett oreflekterat underifrånperspektiv har inte förmått innesluta och problematisera maktordningar som baseras på föreställningar om olikhet, olikhet på grund av kön, etnicitet, religion, sexualitet, grundförutsättningen för diskriminerande handlingar. Arbetarhistoria har inte haft svar på frågor om hur människor blir kategorier, hur de märks ut, singulariseras som kvinnor, män, svarta, vita, homosexuella, heterosexuella, för att sedan kollektiviseras och framförallt inte på frågor om hur kategoriseringarna skapar erfarenheter och handlande.⁴² Maktordningar som kön, sexualitet och etnicitet samverkar med klass på olika sätt och med kapitalismen, inte minst det globala kapitalet, vilket forskare som Étienne Balibar har framhållit, dock med mest betoning på ras- och klassdiskurser. Diskurser om en underlägsen Andre (rasifierad och sexifierad) har på olika sätt samspelat med klasskamp. Balibar kopplar samman nationalism med rasism. "Rasens och nationens diskurser" ligger nära varandra, menar han, men de genomgår båda historiska förändringar. Han framhåller också att man måste skilja mellan "den dominerandes nationalism" och "befrielsens nationalism", men gemensamt är att nationalism grundas på föreställning om

gemenskaper i kulturellt hänseende och denna föreställning skapar en ”kulturell andre”, som inte är som ”vi”, som inte hör hemma där ”vi” hör hemma, utan i en annan nation. Koloniseringen bidrog till att urskilja högre och lägre nationer. Han menar att ett fortsatt kolonialt tänkande präglar vår förståelse av såväl dåtid som nutid.⁴³

Balibars förståelse av skilda men historiskt sammanhängande maktordningar är intressant då man vill förstå hur den Andre skapas och återskapas historiskt och i samverkan med klass. Om rasism skriver han att det

har sin plats i praktiker (olika former av våld, förakt, intolerans, kränkning, exploatering), i diskurser och representationer som är lika mycket en intellektuell utveckling av fantasiföreställningen om profylax eller segregation (nödvändigheten att rena samhällskroppen, att skydda, *sin egen, vår*, identitet mot varje form av blandning, korsning eller invasion) och som artikuleras kring annanhetens stigma (namn, hudfärg, religiösa bruk). Den organiserar följaktligen *känslor* (psykologin har främst intresserat sig för att beskriva deras tvångsartade karaktär och deras *irrationella* mångtydighet) genom att ge dem en stereotyp form ur såväl deras *objekts* som deras *subjekts* synvinkel. Det är denna kombination av praktiker, diskurser och representationer i ett nätverk av känslostereotyper som gör det möjligt att förklara hur det kan bildas en rasistisk *gemenskap* [...] och även hur de individer och kollektiv som blir föremål för rasism (dess *objekt*), liksom i en spegel, själva känner sig tvingade att uppfattas sig såsom i en gemenskap.⁴⁴

Balibar framhåller att dessa gemenskaper skrivs fram bland annat inom universiteten; genom en *vilja att veta*, genom *ett våldsamt begär efter omedelbar kunskap* om de sociala förhållandena. Han syftar här framförallt på den kulturalistiska antropologin som utgått från att kulturer är transhistoriska, men hänvisar även till andra vetenskapers teorier om kulturell olikhet.⁴⁵ Det är framförallt hos forskare med inspiration från traditioner som poststrukturalism, feministisk teori och postkoloniala perspektiv som symbolisk makt har uppmärksammats.⁴⁶

Klassförtryck har inte uppmärksammats av den liberala statens diskrimineringslagstiftning vilket sannolikt är ett skäl till att den arbetarhistoriska forskningen inte har utvecklat teorier om diskriminering. I den mån man talar om strukturell diskriminering tänks den vara av ekonomisk karaktär och en avsiktlig strategi av det kapitalistiska samhällets organisering av arbetskraft.⁴⁷ Diskriminering kan i enkla termer ses som en orsak till social ojämlikhet och beskrivas som utestängning från deltagande i samhällslivet, från makt och inflytande och som negativ särbehandling av människor som definierar sig själv som tillhöriga vissa grupper eller som tillskrivs grupptill-

hörigheter. Diskriminering som bygger på rasistiska och sexistiska diskurser om biologisk och kulturell olikhet äger rum på individnivå och gruppnivå, men analysen kan inte stanna på individnivå. Philomena Essed som lyft fram begreppet vardagsrasism för att närma sig erfarenheter av ständigt pågående och smärtsamma upplevelser av kränkningar och uteslutningar menar att rasism "som process integrerar ett oavbrutet, ofta omedvetet, utövande av makt som grundar sig på att såväl privilegierandet av vithet som västerländska framstegskriteriers universalitet och de (medelbart) europeiska kulturernas företräde tas för givna". Därför kan studier i vardagsrasism inte stanna vid individnivån eftersom ett sådant perspektiv döljer generella drag och processer.⁴⁸

Esseds betonande av vardagsrasism kan hjälpa oss att förstå och tolka arbetsplatsreportaget i *Kommunalarbetaren* som jag inledde med. För samtidigt uppfordrar hon till att analysen inte stannar där. Makt och privilegier av vithet är centralt för att förstå vardagsrasismen. Och som Balibar framhåller samspelar dessa på olika sätt med klasskamp och att det är kopplingen till nationens diskurser och dess historiska förändringar som är centralt.

The Complexity of Oppression: The Necessity of New Analytical Conceptions in the Labour- and Working Class history

Can discrimination studies and labour history be usefully combined? This article explores a concept of discrimination based on discourse analysis and the possibility to use it to expand labour history. Discrimination, as a field of research, is theoretically underdeveloped in Swedish labour history, but this field has a great potential to contribute to discrimination studies because of its tradition in dealing with relations of power. The point of departure is an exploration of one of the most distinct concept in labour history: experience. The discussion relates to the tradition of 'history from below' and the British labour historian E.P. Thompson.

Prejudice is often used to explain oppression and exclusion in the labor market and in every day life. This concept however works to conceal structural power based on notions of who is the representative worker and citizen. In this article it is argued that we need a perspective that can highlight structural discrimination without relating to ontological positions such as women, immigrant etc. Difference in the tradition of history from below relate to ontological positions and not to discursive positions and therefore, it is argued, reproduce positions that at the same time ground discriminatory practises. A discriminated subject is in an ontological perspective seen as the owner of a identity given by the discriminatory description and is therefore an objectivistic presupposing.

Difference must relate to discursive positions because structural discrimination is based on notion that are seemingly neutral but are resulting in differentiating practises. These structures operate in every day life, in language. It is about a fundamental view of 'the Other' as different according to gender, race, sex and function which influence admission to certain places and spaces. In order to integrate discrimination studies in Swedish labour history discourse analysis need to be acknowledged.

Keywords: discrimination, labour history, history from below, gender, whiteness studies, experience, power, language

Noter

Denna artikel är en bearbetning av ett "paper" som jag lade fram vid Arbetarhistorisk konferens i Landskrona i maj 2007. Jag riktar ett tack till alla som deltog i sessionen. Tack också till forskarseminariet för Historiska studier, Malmö högskola och till Lars Edgren för värdefulla synpunkter på manus.

- 1 Monika Edgren, "Antidiskriminerings dilemman: Representationer i *Kommunalarbetaren* 2003–2004", i *Arbetslivets (o)synliga murar*, (red.) Paulina de los Reyes, SOU 2006:59, s. 175–205.
- 2 Paulina de los Reyes, "Folkhemmet paradoxer. Genus och etnicitet i den svenska modellen", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2000:2, s. 27–47, cit. s. 44.
- 3 Lars Olsson, *På tröskeln till folkhemmet*, Lund 1995, s. 59–144. Olssons frågeställningar bygger vidare på Anders Svenssons tes om att flyktningpolitiken motiverades av arbetsmarknadsskäl. Anders Svensson, *Ungrare i folkhemmet. Svensk flyktningpolitik i det kalla krigets skugga*, Lund 1992. Björn Horgby, *Dom där. Främlingsfientligheten och arbetarkulturen i Norrköping 1890–1960*, Stockholm 1996, s. 9–129, citat s. 109. Björn Horgbys perspektiv har använts i ett annat arbetarhistoriskt arbete av Mats Greiff. Han har i en bok om arbetare i Belfast 1850–1914 visat hur ett vi- och domtänkande strukturerade relationerna mellan arbetargrupper och resulterade i boendesegregation, men även segregering i arbeten efter såväl kön som etnicitet. Främlingskapandet byggde på stereotypisering, s. 80, 90–105. Yrkesarbetarfackföreningarna

inom verkstads- och skeppsvarv dominerades av protestanter och utestängde katoliker. Mats Greiff, *Vi bodde, bad och blev utbildade som om vi vore på skilda kontinenter. Katolska och protestantiska arbetare i Belfast 1850–1914*, Skrifter med Historiska perspektiv, vol. 1, Malmö 2004. Angående konstruktion av främlingen i Sverige i äldre tid se Monika Edgren, *Från rike till nation. Arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i Sverige under 1700-talet*, Lund 2001, visat att främlingen under 1600-talet skapades utifrån två kriterier. Det ena var bofasthet och här pekades de ut som flyttade runt och som därför inte kunde kontrolleras och skattbeläggas. Det andra var tron. De som saknade "den rätta" tron var främlingar och hörde inte till riket, s. 42–53.

- 4 Olsson 1995, s. 20–21, 39, 59–63.
- 5 Olsson 1995, s. 153, cit. s. 156.
- 6 Étienne Balibar, i Étienne Balibar & Immanuel Wallerstein, *Ras, nation, klass*, Göteborg 2002, s. 59, 70, 78–96, cit. s. 39, 69.
- 7 Avtar Brah, "Re-framing Europe: Engendered Racisms, Ethnicities and Nationalisms in Contemporary Western Europe", *Feminist Review*, No. 45, Autumn 1993, s. 9–28.
- 8 Inom historieämnet finns här redan en hel

- del arbetarhistorisk forskning förutom de nämnda arbetena av Olsson, Horgby och Greiff. Se t.ex. Paulina de los Reyes, 2000; Monika Edgren, 2006, s. 175–205. För kritiska diskussioner av arbetarhistoria se även Lars Edgren, "Kris i amerikansk arbetarforskning. Den nya arbetarhistorien vid vägens slut?", *Historisk tidskrift* 1992:3, s. 330–365 samt "Arbetarhistoriens marginaler. Några reflektioner angående svensk arbetarhistorisk forskning", i *Arbetarhistoria i brytningstid: Landskrona i maj 2005*, 2007. Även Ulrika Holgersson, *Populärkulturen och klassamballet. Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet*, Stockholm 2005; Marion Leffler, "Historieskrivning och forskningscirklar. En diskussion om metoder, perspektiv och teorier", *Muntlig historia*, (red.) Lars Hansson & Malin Thor, Studentlitteratur 2006, s. 127–149; Håkan Blomqvist, *Ras, nation och civilisation i svensk arbetarrörelse före nazismen*, Stockholm 2006.
- 9 För en motsvarande kritik mot kvinnohistoria se Sara Edenheim, "När våldet blir en del av jaget. En kritisk analys av kvinnohistoria och dess effekter", *Kvinnor och våld. En mångtydig kulturhistoria*, (red.) Eva österberg & Marie Lindstedt Cronberg, 2005, s. 321–338
- 10 James Barret citerar Montgomerys anmärkning om att whiteness studies har bidragit till en förändrad ton inom fältet arbetarhistoria, "Whiteness Studies: Anything Here for Historians of the Working Class?", *International Labor and Working-Class History*, No. 60, Fall 2001, s. 37
- 11 Monika Edgren, *Tradition och förändring. Könrelationer, omsorgsarbete och försörjning inom Norrköpings underklass under 1800-talet*, Lund 1994, som i en diskussion om behovet av att förstå moderskap och familj som historiskt specifika konstruktioner skriver att "det vi kallar människors erfarenheter [måste] problematiseras. Erfarenheter finns inte oberoende av ett samhälles politiska och kulturella struktur" och att "[V]ärldsbilden är uppbyggd av binära oppositioner, där den ena kategorin är överordnad och den andra underordnad och den kan inte erkännas som sann. Den är uttryck för makt; de som besitter makten skapar världsbilden. Men makten kan inte enkelt återföras till personer och intressen utan den finns i vårt tänkande. Också kvinnor är bärare av världsbilder som underordnar dem själva", s. 46–47.
- 12 Om kvinnors erfarenhet av förtryck utifrån kropp se framför andra Bell Hooks, *Ain't I a Woman. Black Women and Feminism*, Boston 1982, om svarta kvinnors kamp mot såväl vita män som svarta män och vita kvinnor.
- 13 Identitetspolitik bör analytiskt skiljas från erkännande. Erkännande handlar om rätt till bekräftelse vilket enligt statsvetaren Nancy Fraser hänger ihop med fördelning av resurser på det sättet att en "förskjutning av misskända gruppers kulturella ställning kan leda till en förbättring av deras socioekonomiska lott [...]". Erkännande är härvidlag inte det samma som identitetspolitik, menar hon, eftersom erkännande inte "behöver innebära bekräftelse av en grupps kulturella särart". Statsvetaren Seyla Benhabib som understryker Frasers distinktion framhåller att erkännande istället kan vara början till en kritisk reflektion om "kollektivets själva identitet". Seyla Benhabib, *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*, Göteborg 2004, cit. s. 99–100.
- 14 Se en kritisk diskussion av denna tradition utifrån forskningscirklar av Marion Leffler, 2006, s. 127–149. Leffler är kritisk till att minne och identitet inte problematiseras inom den arbetarhistoriska tradition där forskningscirklarna har sin bas, nämligen inom *historia underifrån*.
- 15 E.P. Thompson, *The Making of the English Working class*, London [1963] 1980.
- 16 Se en vetenskapsteoretisk diskussion om objektivitet och ståndpunktsteori i Sandra Harding, *The Science Question in Feminism*, Ithaca 1986. Feministisk ståndpunktsteori utgår från att "masters" positionen producerar en förvrängd version av de sociala relationerna, men att erfarenheter av förtryck ger en viss kunskapsposition och att denna position innebär "stark objektivitet" emedan det inte finns skäl att förvränga "sanning". Se Harding, 1986, s. 141–196, Patricia Hill Collins framhåller särskilt "outsider-whitinspektivet" som innebär att svarta kvinnors arbete hos den vita eliten hjälpte till att avmystifiera makten.

- Denna ställning stimulerade till "black women's perspective", *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, New York 1990, s. 11. Catharine MacKinnon, *Toward a Feminist Theory of the State*, Harvard 1989.
- 17 Edgren, 2006.
 - 18 Joan W. Scott, "Women in the Making of the English Working Class", *The Politics of History*, Colombia 1988, s 68–90.
 - 19 Paul Gilroy, *The Black Atlantic. Modernity and Double Consciousness*, Verso 1993, s 10–15.
 - 20 Joan W. Scott, "Experience", *Feminist Theorize the Political*, (eds) Judith Butler & Joan W. Scott, New York/London 1992, citat s. 24.
 - 21 Denise Riley, "Am I That name?", *Feminism and the Category of "Women" in History*, Minnesota 1988. Sara Edenheim knyter i sin avhandling an till statsvetaren Wendy Brown som problematiserat erkännandets dilemma. Brown menar att utpekande av förtryckta subjekt leder till att det bara är en position som förtryckt som blir den möjliga subjektpositionen. Genom koppling till Friedrich Nietzsches begrepp *ressentiment* menar hon att detta leder till hämndbegär som cementerar den förtryckta positionen. Se Edenheim, *Begärets lagar: moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Eslöv 2005, s. 67.
 - 22 Donna Haraway, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspectives", *Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature*, (red.) Donna Haraway, London 1991.
 - 23 Se Diana Mulinari, "Om det behövs blir vi uppkäftiga.", *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, (red.) Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari, Atlas, 2002, som pläderar för att en poststrukturalistisk intervention har förnyat ideologibegreppets användbarhet och härskande gruppers/klassers intressen, s. 93–120.
 - 24 Lars Edgren, 1992.
 - 25 Lars Edgren, 1992; idem, 2005.
 - 26 För olika fält inom whiteness studies se Ruth Frankenberg, "Introduction: Local Whiteness, Localizing Whiteness", i *Displacing Whiteness Essays in Social and Cultural Criticism*, (ed.) Ruth Frankenberg, London 1997, s. 1–33.
 - 27 Naomi Zack, "White ideas", *Whiteness. Feminist, Philosophical Reflections*, (ed.) Chris J. Cuomo & Kim Q. Hall, Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 1999, s. 77–84. Frågan om skuld och ansvar har paralleller inom genusvetenskaplig forskning. Maskulinitetsforskaren R.W. Connell diskuterar t.ex. frågan om underordnade män har något att göra med hegemonisk maskulinitet. Få män lever upp till den hegemoniska maskuliniteten men även individer ur underordnad maskulinitet tjänar den genom att få del av de fördelar som män skapar i förhållande till kvinnor. Connell hävdar att det är "frestande att helt enkelt behandla dem som slöare versioner av den hegemoniska maskuliniteten". Se R.W. Connell, *Maskuliniteter*, Göteborg 1995.
 - 28 Ruth Frankenberg, "Introduction: Local Whitenesses, Localizing Whiteness", i *Displacing Whiteness. Essays in Social and Cultural Criticism*.
 - 29 Frankenberg, 1999, s. 1–33.
 - 30 David R. Roediger, *The Wages of Whiteness: Race and the Making of the American Working Class*, New York 1991. Noel Ignatiev, *How the Irish Became White*, New York 1995.
 - 31 Eric Arnesen, "Whiteness and the Historians' Imagination", *International Labor and Working-Class History*, No. 60, Fall 2001, s. 3–32.
 - 32 David R. Roediger, 1991. Kristiska synpunkter levererades bland andra av Eric Arnesen, 2001, s. 3–32, som menar att vithetsstudierna inom amerikansk arbetarhistoria har allvarliga brister med avseende på såväl metod som begreppslighet. Han framhåller också att andra maktaspekter som konstruerar identiteter förbises, men framför allt verkar han vilja bortdefiniera whiteness studies från det arbetarhistoriska fältet med hänvisning till bristande empirisk "bevisning". Victoria C. Hattam, "Whiteness: Theorizing Race, Eliding Ethnicity", *International Labor and Working-Class History*, No. 60, Fall 2001, s. 61–68. För ytterligare et försvar för Whiteness studies se James R. Barrett, 2001, s. 33–42.
 - 33 Paulina de los Reyes, "Arbetslivets (o)synliga murar – Diskriminering i arbetslivet" i *Arbetslivets (o)synliga murar*, SOU 2006:59, s. 15. Michael Azar, "Det symbolska objektet. Delen, delandet och den nationella gemenskapen",

- i *Bortom Vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*”, Rapport av utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering, SOU 2005:41, s. 159–183, cit. s. 160–162.
- 34 Monika Edgren, 2006, s. 176–177.
- 35 Monika Edgren, 2006.
- 36 Se Scott
- 37 Olsson, 1995, s. 162.
- 38 Se Olsson 1995, s. 52 ff., 116
- 39 Se t.ex. delrapporten *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, SOU 2005:41.
- 40 Se en intressant diskussion hos Étienne Balibar och Immanuel Wallerstein, 2004, om marxismen och rasism.
- 41 *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Se också Patricia Hill Collins som introducerade begreppet i feministisk forskning, ”It’s All in the Family: Intersections of Gender, Race and Nation”, *Decentering the Center. Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World*, (ed.) Uma Narayan & Sandra Harding, Indiana, 2000, s. 156–176.
- 42 Däremot finns det flera arbeten inom svensk arbetarhistoria som med ett rörelseperspektiv frilägger dess *idéhistoriska* kopplingar till såväl nationalism som rasism. Se Blomqvist 2006.
- 43 Étienne Balibar, 2002, s. 59, 70, 78–96
- 44 Balibar, 2002, cit. s. 34
- 45 Balibar, 2002, s. 35–47
- 46 Jag vill utan att göra anspråk på någon heltäckande bild nämna några arbeten inom svensk arbetarhistorisk forskning, inkluderande ekonomhistoriker och sociologer som låtit sina frågeställningar inspireras av post-strukturalistiska/marxistiska, postkoloniala, feministiska och postmarxistiska perspektiv. Se t.ex. Paulina de los Reyes diskussion av ”den riktiga” arbetskraften, en kritisk granskning av den svenska arbetsmarknadens utveckling under efterkrigstiden, de los Reyes, 2000, s. 27–47. Diana Mulinari & Anders Neergaard, *Den nya svenska arbetarklassen*, Boréa förlag 2004. Se även Monika Edgren, ”Nationalism och genus. Kunskap och politik”, *Historisk tidskrift* 1996, s. 233–254 där klass och nationalism diskuteras. Anna Lindberg, *Experience ad Identity. A Historical Account of Class, Caste, and Gender among the Cashew Workers of Kerala, 1930–2000*, Lund 2001. För ett poststrukturalistiskt perspektiv kring klass i svensk arbetarhistoria se t.ex. Tomas Jonsson, *Att anpassa sig efter det omöjliga. Utsagningsbegreppet och SAP:s ideologiska förändringar 1911–1914*, 2002 och kring klass och kön i svensk historisk forskning se Ulrika Holgersson, 2005, samt Victor Lundbergs, *Folket, yxan och orattvisans rot*, 2007. Både Ulrika Holgersson och Victor Lundberg arbetar med dekonstruktion av det svenska klassamhället kring sekelskiftet 1900.
- 47 Se Wallerstein, 2002.
- 48 Philomena Essed, ”Vardagsrasism”; *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, (red.) Paulina de los Reyes & Masoud Kamali, Rapport av utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering, SOU 2005:41, s. 574